

De bedreigde diersoort

Kritisch zijn is in letterenland voorbehouden aan mannen. De meeste vrouwen zwijgen. Gaea Schoeters legt het vooroordeel naast zich neer en dissecteert de diversiteit in de letteren.

Laten we in een vlaag van cultureel optimisme aannemen dat kunst wel degelijk bijdraagt aan een betere samenleving, omdat ze ons empathie bijbrengt voor wat ons vreemd is. Dan zou het natuurlijk ideaal zijn als literatuur de maatschappelijke diversiteit zou reflecteren. Helaas weerspiegelen de Vlaamse letteren vooral ons maatschappelijk tekort: ze tonen ons de wereld vanuit het dominante perspectief – lees: door de ogen van de **blanke**, heteroseksuele middenklasseman –, en hebben die meestal ook als hoofdpersonage. **Oeps!**

{letteren – blank – oeps!}

Vergeet even de lacunes in stilistische, etnische en sociale diversiteit, alsook de ondervertegenwoordiging van queer personages. Laten we focussen op die andere bedreigde diersoort in de Vlaamse letteren: de vrouw. Niet dat ik het bestaan van mijn vrouwelijke collega's in twijfel wil trekken; ik moet hen er alleen op wijzen dat ze niet ernstig worden genomen.

Helaas interesseren mannen zich nauwelijks voor de genderongelijkheid in de letteren. Ik zal mijn stelling dus met vrouwelijke meningen moeten onderbouwen, wat wil zeggen dat u eigenlijk hier kan stoppen met lezen, want u gaat wellicht toch niet geloven wat ik schrijf. Dat ligt niet aan u, maar aan het **Matilda**-effect: identieke teksten of onderzoeken met een mannennaam erboven worden anders gevaloriseerd dan precies dezelfde teksten onder een vrouwen-naam. Teksten toegeschreven aan **mannelijke** auteurs worden door mannen én vrouwen beoordeeld als kwalitatief **hoogstaander**, innovatiever en belangrijker. Als ik u mijn mening zou kunnen meedelen als mannelijk auteur, zou ik behoorlijk aan geloofwaardigheid winnen. (Wist u dat zelfs orkanen met vrouwennamen niet ernstig genomen worden, en er voor Jeanette minder voorzorgen genomen worden dan voor Jason?)

{Matilda – mannelijk – hoogstaander}

Eigenlijk is het triest dat we het hier nog over moeten hebben, stelde zowel Lionel Shriver als Niña Weijers vast in haar Anna Bijnslezing, maar de feiten dwingen ons ertoe. Zelf had ik er, voor ik begon te publiceren, nooit bij stil gestaan dat er zoiets bestaat als vrouwelijke auteurs; in mijn ogen waren schrijvers schrijvers, en hadden

boeken geen XX of XY in hun DNA. Niet dus: dwars door het literaire landschap loopt een diepe genderkloof. Met daarboven een stevig **glazen plafond**. Alleen is dat een **gevaarlijke** stelling om te poneren, zeker als schrijvende vrouw. Dus de meeste vrouwen **zwijgen**. In het belang van hun carrière. Maar om het met Thomas Mann – ah, toch nog een man – te zeggen: 'Waar het moeilijk spreken is, moeten vragen worden gesteld.'

{glazen plafond – gevaarlijk – zwijgen}

Vroeger waren de criteria voor een succesvolle carrière als vrouwelijk auteur glashelder. Een drankprobleem, een depressie en een **zelfmoord** op jonge leeftijd? **Succes verzekerd**. Tegenwoordig kan je als vrouwelijk auteur ook bij leven en welzijn scoren. Als je tenminste de juiste maten hebt, want de letteren lijken wel een modellenbureau, dat alleen jonge, knappe en zeer vrouwelijke vrouwen naar voor schuift. Hiermee wil ik niets zeggen over de kwaliteit van hun werk, maar wel over de eenvormigheid van het vrouwbeeld dat ons wordt verkocht. Geen uitgever die het waagt een vrouw boven de 40 in de markt te zetten.

{zelfmoord – succes – verzekerd}

Ik daag u uit de foto's uit te knippen van alle vrouwelijke auteurs die media-aandacht krijgen. Knip u vooral ook de bijbehorende koppen uit: een beloftevolle jongeman is 'de nieuwe Harry Mulisch', vrouwen zijn 'mooie jonge godinnen'. In recensies komt hun uiterlijk vaker aan bod, net als hun privéleven en/of het autobiografische gehalte van hun werk, stelt schrijfster Jannah Loontjens vast. In haar boek *Recensies!* toont Marianne Vogel aan dat het onderscheid tussen hoge en lage cultuur samenvalt met zogenaamd mannelijke en vrouwelijke eigenschappen: denken is voor de heren, voelen voor de **dames**. Check: in een recent stuk over vormexperiment bij jonge vrouwelijke auteurs kwam geen enkele vrouw aan het woord, wel zes mannen van middelbare leeftijd. Zodra iets op medianiveau moet worden geanalyseerd, halen we er een man bij. Op zo'n moment begrijp ik de boosheid van Rachida Aziz over het feit dat Arnon Grunberg geprogrammeerd staat in een lezingenreeks die het debat rond migratie inclusief moet maken. Hou op met over ons te

praten, dat kunnen we echt wel zelf.

{dames – studieobject – ontleed}

De oververtegenwoordiging van mooie meisjes onder debutanten is logisch: elke uitgever hoopt een Li-ze Spit-hit te scoren. Prima voor de emancipatie toch? Wel – niet echt. Hun aanwezigheid slaat de discussie handig dood: hoezo, vrouwen krijgen minder kansen? Vroeger was het literaire veld eerlijker: Naipaul en Joyce waren onverbloemde seksisten, Mulisch hield er een **herenclub** op na omdat vrouwen niets zinnigs te zeggen hebben.

Laten we eens naar de vrouwelijke carrières van vandaag kijken. Debuteren mag, maar doorbreken doen vrouwen zelden. In de zogenaamd ernstige, traditioneel mannelijke genres, zoals theater en essayistiek, is er geen vrouw te bekennen. Ideeënromans zijn eveneens een mannenzaak: vrouwen moeten, ook literair, in de keuken blijven. Dat hoeft u niet van mij aan te nemen. Ik citeer Niña Weijers: 'Toen ik het waagde een aantal ideeën in mijn roman te verwerken, werd ik door een handjevol mannen beschuldigd van prietpraat en "viva-filosofietjes". Van Esther Gerritsen vernam ik dat dit iedere vrouwelijke schrijfster overkomt, pas na serieuze prijsnominaties ebt het weg.' Kortom: hebben we het over iets **ernstig**s, worden we terechtgewezen. Doen we dat niet, worden we te licht bevonden. Vrouwen krijgen ook minder prestigieuze schrijfpodochten dan mannelijke collega's met dezelfde ervaring. Het kerstessay kwam in 17 jaar slechts twee keer van een vrouw; het Boekenweekgeschenk scoort niet beter. Wint er toch een vrouw een literaire prijs, dan wordt niet zij, maar de mannelijke verliezer uitgenodigd voor het tv-debat, want die is bekender. En op boeken van vrouwelijke auteurs staan vrijwel altijd blurb's van mannen, want een man die een vrouw aanprijst verhoogt haar geloofwaardigheid; andersom gebeurt het nooit. Doordat ze minder doorgroeikansen krijgen, verdienen vrouwelijke auteurs minder, waardoor hun kans op professionalisering verkleint: een vicieuze cirkel, waardoor hun **carrières** worden afgetopt.

{herenclub – ernstig – carrière}

Geen hard bewijs, hoor ik u denken. Vrouwelijk buikgevoel. Gelukkig is er een **indicator** die wel houvast geeft: de **werkbeurzen** van het Vlaams Fonds der Letteren (VFL). Vrouwelijke auteurs zijn niet alleen in de minderheid, maar krijgen ook systematisch lagere beurzen. Nochtans zijn de commissies van het VFL 'genderevenwichtig' samengesteld en behoort diversiteit tot de aandachtspunten. Wat veroorzaakt die discrepantie dan? Het zou kunnen dat de beoorde-

lingscriteria, hoe objectief ook, ongewild in het voordeel van mannen spelen, omdat vrouwen minder prijzen winnen, minder publiceren in literaire tijdschriften, en hun dossier dus minder kunnen stofferen. Een andere mogelijkheid is dat mannen zichzelf beter verkopen. Of misschien speelt ook hier het Matilda-effect en zijn we geneigd te geloven dat mannen zullen waarmaken wat ze met veel branie aankondigen, terwijl we dat van vrouwen betwijfelen. Om de werkelijke oorzaken op te sporen zou je een breed diepte-onderzoek moeten doen en de criteria testen op hun genderneutraliteit. Het VFL heeft onlangs een deelonderzoek opgestart naar taalgebruik in recensies. Dat is goud waard, omdat het iets meetbaar maakt wat ongreepbaar is: **seksisme** in de kunsten. Niet als gevolg van een grote samenzwering, maar omdat het historisch zo gegroeid is. Want dat vrouwen gewoon minder goed schrijven dan mannen, geloof ik niet.

{werkbeurs – indicator – seksisme}

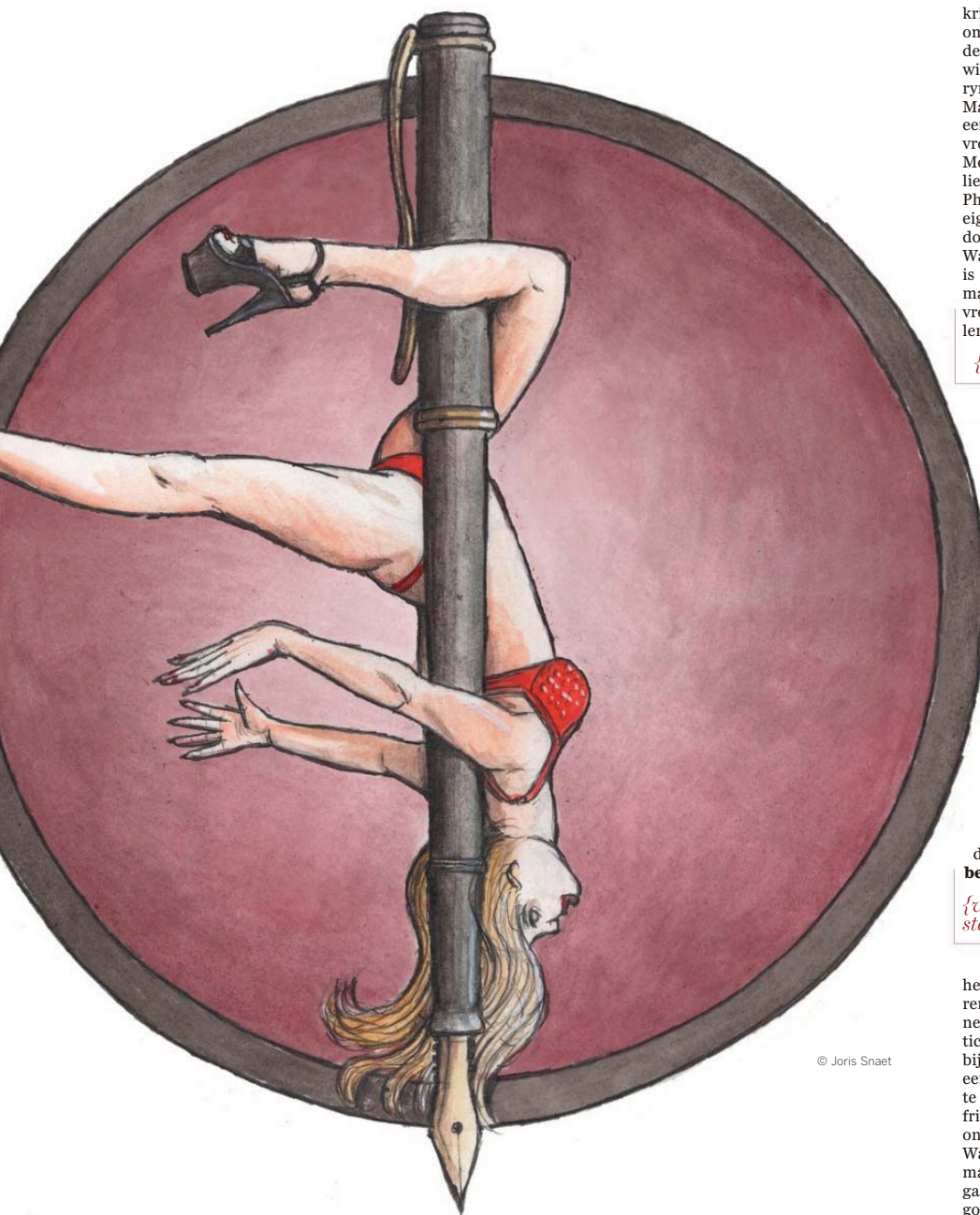
Nochtans is dat de hardnekkigste verklaring voor het feit dat vrouwen minder prijzen winnen. Hoewel vrouwen 35 procent van de literaire auteurs uitmaken, worden ze zelden bekroond. Volgens literatuurcriticus Margot Dijkgraaf ligt dat aan de leescriteria: het mannelijke schrijven beheerst de canon, waardoor vrouwen van jongs af aan gewend zijn mannen te lezen, zich te verplaatsen in hun belevingswereld, en die zelfs te beschouwen als een universele belevingswereld. Het omgekeerde gebeurt eenvoudigweg niet. Gevolg: het mannelijke schrijven is de kwaliteitsnorm.

Ook volgens recensente Fleur Speet ligt het probleem bij de canon. Wat we aangereikt krijgen in literatuurstudies is mannelijk, dus onze beoordelingscriteria zijn dat ook: 'Ik heb geleerd mannelijke literaire eigenschappen als logica, eenvoud, **kaalheid**, filosofische diepgang, doordachte structuren etc. op te vatten als tekenen van kwaliteit'. Schrijf als vrouw anders, en je wordt weggelachen. Schrijf als vrouw net zo, en de mannelijke rangen sluiten zich: 'Doe es wat minder moeite om **slim** te lijken', want dat past niet voor een vrouw. Voeg daaraan toe dat ook in jury's het Matilda-effect speelt, en je krijgt een plausibele verklaring voor het gebrek aan vrouwelijke **prijzbeesten**. Tenzij het Susan Sontag-effect optreedt: vrouwen die meedraaien tot ze zo oud zijn dat ze niet langer als lustobject worden gezien, krijgen voordragsnog een zweem van geloofwaardigheid.

{kaal – slim – prijsbeest}

van de letteren

© Joris Snaet

'Zeur toch niet zo, mens', vindt Jamal Ouariachi. Dat vrouwen geen prijzen winnen hebben ze gewoon aan zichzelf te danken. Ze vallen niet op, zijn te **weinig** ambitieus en kennen geen vernieuwingsdrang. Nonsens. En vrouwen krijgen ook niet minder **prijzen** omdat ze alleen over onbetekende onderwerpen en persoonlijke wisselwasjes schrijven, zoals een juryrapport van de Libris beweert. Marja Pruis reageerde daarop met een citaat van – **sorry**, alweer een vrouw – Edna O'Brien: 'Alsof Medea niet over moederschap en liefde gaat! Alsof schrijvers als Philip Roth niet voortdurend uit eigen leven putten. Het onderwerp doet er niet toe in de literatuur.' Wat er volgens Pruis wel toe doet, is hoe daarover wordt geschreven: mannen lezen liever over vreemding, vrouwen over gevoelens en interne strijd.

{weinig – prijzen – sorry}

Nog een pijnpunt: doordat uitgeverijen en boekhandels steeds gretiger inspringen op de vraag naar '**vrouwenliteratuur**' worden oude clichés over boeken van vrouwen nieuw leven ingeblazen, wat literaire erkenning van ernstige schrijfsters in de weg staat. Natuurlijk worden er ook waardevolle initiatieven genomen om vrouwen in de kijker te zetten. Maar had het Buchmesse-duo Arnon Grunberg en Charlotte Van den Broeck – voortreffelijke auteurs – ook andersom kunnen bestaan? Met een leuk knaapje naast een vrouwelijke intellectueel? Connie Palmen met Maarten Inghels bijvoorbeeld? Vaak zorgen onze pogingen om **stereotypen** te doorbreken ervoor dat we ze net **bevestigen**.

{vrouwenliteratuur – stereotypen – bevestigen}

Maar zeg niet dat ik dat gezegd heb. **Kritisch** zijn is ook in letterland voorbehouden aan mannen, van wie dat als gedurfd scepticisme wordt ervaren, terwijl het bij vrouwen jaloezie heet. Spreekt een man zich op basis van beperkte feiten ergens over uit, is dat een frisse kijk; doet een vrouw dat, ontbreekt het haar aan 'envergure'. Wat slim is uit de mond van een man, is uit die van een vrouw arrogant. In het blijde besef nu voorgoed een rancuneuze **bitch** te zijn, dank ik u voor het doorlezen. En als u zich geroepen voelt mij te **mansplainen** wat ik allemaal verkeerd zie, weet u mij ongetwijfeld te vinden.

{kritisch – bitch – mansplainen}

Dit is een ingekorte versie van een speech voor de Vlaamse Auteurs Vereniging. Volledige tekst: www.gaeaschoeters.be/krant/vav